

ЕФЕКТИ СТАВОВА ПРЕМА НАСИЉУ НА НАСИЛНО ПОНАШАЊЕ УЧЕНИКА СРЕДЊИХ ШКОЛА: МОДЕРАТОРСКА УЛОГА ПОЛА И АГРЕСИВНОСТИ*

*Милан Ољача и Бојана Динић***

Одсек за психологију, Филозофски факултет,
Универзитет у Новом Саду

Валентина Соколовска

Одсек за социологију, Филозофски факултет,
Универзитет у Новом Саду

Апстракт. Циљ овог истраживања представља испитивање ефеката ставова према насиљу на различите форме насилног понашања ученика средњих школа. Приликом испитивања овог односа тестирани су модераторски ефекти пола и агресивности. Ученицима од 2. до 4. разреда средњих школа из урбане средине (643 ученика, 61,7% мушког пола) задати су: Упитник вршњачког насиља и виктимизације – УВНВ, Скала ставова према насиљу и Упитник агресивности БОДХ. Резултати показују да код младића позитивни ставови према насиљу имају значајан ефекат на директне облике насиља – физичко и вербално, али да ли ће се насиље испољити као физичко, зависи од нивоа агресивности. Наиме, младићи који више подржавају насиље и уједно имају израженију особину агресивност пре ће бити склони физичком насиљу. Насупрот њима, младићи који имају подржавајући став према насиљу, али не и изражен агресивни потенцијал, мање ће бити склони физичком насиљу. У вези са вербалним насиљем, добијено је да су му више склони младићи који имају позитивнији став према насиљу, али овај однос не зависи од изражености агресивности. У предикцији вербалног насиља, агресивност такође има значајан ефекат, али не и интеракција агресивности и ставова. На склоност ка релационом насиљу ефекат има само агресивност. У раду се разматра значај промене ставова о насиљу у контексту превенције насилног понашања.

Кључне речи: форме насиља, ставови према насиљу, агресивност, пол.

* *Напомена.* Рад је делом настао у оквиру пројекта „Насиље у савременом друштву: диспозициони и контекстуални чиниоци“, чију реализацију финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (ОН179006 и ОН179037).

** E-mail: bojana.dinic@ff.uns.ac.rs

Увод

Вршњачко насиље (енгл. *peer violence*) је насиље које се дешава између вршњака, пре свега између ученика у школи. Оно подразумева агресивно понашање у којем насилник користи своје тело или неки предмет да би повредио другу особу или да би изазвао непријатност другој особи (Olweus, 1999). Приликом дефинисања насилног понашања, важно је нагласити да су насиље и агресија веома блиска понашања и да се између њих најчешће не прави разлика. Са друге стране, ученици су покушаји да се направи разлика између ова два феномена. Поједини аутори (нпр. Horne, Stoddard & Bell, 2007; Marcus, 2007) сугеришу да је насиље, заправо, екстремни облик агресије. Такође, вршњачко насиље треба разликовати од силецијства или вршњачког злостављања (енгл. *bullying*) које се дефинише као агресивно понашање које има негативне последице, које се понавља током времена и које укључује небалансиран однос моћи и снаге у односу између насилника и жртве (Olweus, 1993). За разлику од силецијства, вршњачко насиље не подразумева дисбаланс моћи између насилника и жртве, није нужно репетитивног карактера и актери у насилној интеракцији не морају се нужно познавати (Horne, Stoddard & Bell, 2007; Popović, Plut i Pavlović, 2014).

С обзиром на концептуалне сличности агресије и насиља, чини се оправданим говорити о врстама агресије као о врстама насиља истовремено. Основна подела насиља обухвата две врсте: директно, које би даље обухватало физичко (нпр. туча, ударање) и вербално насиље (нпр. вређање, исмевање), и индиректно које се односи на испољавање насиља без телесног додира и речи, тј. невербално (нпр. намерно искључивање неког из групе и упућивање невербалних знакова у којима се препознаје омаловажавање, исмевање, одбацивање жртве и сл., више у Olweus, 1993). Резултати истраживања која долазе из скандинавских земаља (Olweus, 1993), Аустрије (Atria & Spiel, 2003) и Сједињених Америчких Држава (Nansel, Overpeck, Pilla, Ruan, Simons-Morton & Scheidt, 2001) указују на то да је употреба физичког и вербалног насиља присутна од 15% до 34% ученика основних и средњих школа. Када је упитању трпљење насиља или виктимизација, на веома сличне резултате указује интернационално истраживање у којем је добијено да је 34% ученика основних и средњих школа било изложено насиљу (Craig & Harel, 2004). Нансел и сарадници (Nansel *et al.*, 2001) упућују на то да од 15% до 25% ученика средњих школа врши насиље над другима више пута, док 15% до 20% ученика трпи насиље више пута. Ипак, резултате ових истраживања је готово немогуће свести на општије закључке, због недоследности приликом дефинисања насиља, као и његових појавних облика (Craig, Henderson & Murphy, 2000; Smith, Schneider, Smith & Ananiadou, 2004).

Резултати истраживања у нашој земљи указују на постојање насиља међу ученицима основних и средњих школа, при чему се проценат уче-

ника, који су известили о томе да су бар једном били изложени насиљу, креће од 24% (Gašić-Pavišić, 2004) до 43,5% (Kodžopeljić, Smederevac i Čolović, 2010). Најчешћи облик насиља којем су ученици изложени представља вербално насиље, затим релационо, које је блиско индиректном насиљу, и у најмањој мери су ученици изложени физичком насиљу. При том је исти образац добијен и у случају вршења насиља (Kodžopeljić, Smederevac i Čolović, 2010; Sokolovska, Dinić i Marinković, 2015). Резултати опсежног истраживања насиља у основним школама Србије (Popović, Plut i Pavlović, 2014), које обухвата период од 2006. до 2013. године, указује на веома слична запажања. Око 44% ученика наводи да је током протекла три месеца било неколико пута изложено насиљу, а 21% ученика наводи да је починило насиље више пута у истом временском периоду. Распрострањеност облика насиља и виктимизације у поменутој студији прати већ споменути образац учесталости ових облика насиља.

Доследни фактор насилног понашања представља пол. Резултати ранијих студија конзистентно указују на то да су дечаци склонији физичком насиљу (Archer, Pearson & Wasteman, 1988; Björkqvist, Lagerspetz & Kaukiainen, 1992; Crick & Grotpeter, 1995; Olweus, 1994), али и да су чешће и жртве физичког насиља (Archer, Pearson & Wasteman, 1988; Olweus, 1994; Rivers & Smith, 1994; Whitney & Smith, 1993). Истраживања спроведена на домаћој популацији такође показују да дечаци више испољавају и трпе физичко и вербално насиље него девојчице, и да ове разлике постоје на свим узрастима основне и средње школе (Popadić, 2009; Sokolovska, Dinić i Marinković, 2015).

Док су физичком и вербаном насиљу више склони припадници мушког пола, међу облицима агресије и насиља издваја се облик индиректне агресије који је карактеристичан за женски пол (Björkqvist, Lagerspetz & Kaukiainen, 1992; Lagerspetz, Björkqvist & Peltonen, 1988). Овај облик агресије карактерише оговарање, ширење гласина и социјална маргинализација жртве, при чему насилник остаје прикривен. Овом облику насиља концептуално су блиске релациона (Crick & Grotpeter, 1995) и социјална агресија (Galen & Underwood, 1997). Налаз да су припаднице женског пола склоније индиректној/релационој форми агресије/насиља потврђен је у већем броју истраживања која су рађена на различитим узрастима (Björkqvist, Lagerspetz & Kaukiainen, 1992; Boulton & Hawker, 1997; Crick & Grotpeter, 1995; Fry, 1992; Fry & Hines, 1993; Olweus, 1994). Такође, припаднице женског пола чешће трпе ову форму насиља него ученици и то како на основношколском, тако и на средњошколском узрасту (Boulton & Hawker, 1997; Olweus, 1994; Rivers & Smith, 1994; Whitney & Smith, 1993). Са друге стране, резултати нису тако конзистентни када се испитује старији адолесцентни узраст. Наиме, уочено је да се на овом узрасту не детектују полне разлике у релационој агресији (Card, Stucky, Sawalani & Little, 2008; Dinić, Sokolovska, Milovanović i Oljača, 2014; Goldstein, Young & Boyd, 2008; Swearer, 2008).

Из домена особина личности, основни предиктор агресивног и насилног понашања представља особина агресивност и конструкти који су са њом повезани. Тако, склоност ка агресивном и насилном понашању је негативно повезана са особином пријатност из Петофакторског модела (Barlett & Anderson, 2012; Gleason, Jensen-Campbell & Richardson, 2004; Heaven, 1996), чији се негативни пол доводи у везу с антагонизмом (Costa & McCrea, 1991). Такође, пријатност остварује негативну везу са ставовима према насиљу и агресији (Anderson, Carnagey, Flanagan, Benjamin, Eubanks & Valentine, 2004). Особина поштење/скромност из шестофакторског HEXACO модела је у негативној вези са различитим облицима насиља и показано је да је она бољи предиктор насиља од нпр. пријатности из истог модела (Farrell, Cioppa, Volk & Book, 2014). Међутим, треба имати на уму да се операционализација пријатности разликује у односу на то како је она дефинисана у Петофакторском моделу.

Поред особине агресивност, као важан предиктор агресивног понашања истичу се и ставови према насиљу и агресији. Према Ајзенуовом мишљењу (Ajzen, 1988), став представља релативно стабилан евалуативни процес који повећава вероватноћу да ће се особа понашати у складу са валенцом става. Дефиниција коју Ајзен нуди је у сагласности са резултатима студије Гетхема и сарадника (Goethem, Scholte & Wiers, 2010) у којој је показано да су ставови предиктори спонтаних и намерних социјалних и несоцијалних понашања. Импликација оваквог закључка јесте да особе које имају позитивне ставове према насиљу чешће испољавају насилан образац понашања, што је потврђено у ранијим истраживањима (Boulton, Vucci & Hawker, 1999; Huesmann & Guerra, 1997; Rigby, 2005; Tapper & Boulton, 2004). Слични резултати добијају се и када је реч о подржавајућим ставовима према антисоцијалном понашању. Наиме, резултати показују да постоји позитивна веза између тих ставова и насилног и делинквентног понашања (Gendreau, 1996; Mills, Kroner & Hemmati, 2004; Wiklund, Ruchkin, Kopasov & Af Klintonberg, 2014). Са друге стране, подржавајући ставови према жртвама насиља дају негативан допринос предвиђању насилног понашања (Rigby, 2005). Важност ових налаза долази до изражаја када се ставе у контекст запажања да су ставови перзистентни у различитим ситуацијама и времену (Vaughan & Hogg, 2008).

Већина средњошколаца извештава о негативним ставовима према насиљу и склоности да одбрани жртву насиља у хипотетичкој ситуацији (Boulton, Trueman & Flemington, 2002; Rigby & Johnson, 2006; Rigby & Slee, 1991; Salmivalli, 2010; Whitney & Smith, 1993). Међутим, када је у питању конкретна ситуација насиља, овакво понашање представља реткост (Salmivalli, 2010). Салмивалијева (Salmivalli, 2010) ове резултате објашњава дифузијом одговорности: како већини насилних ситуација присуствује већи број посматрача, појединци се не осећају директно одговорним да интервенишу, па се насилна интеракција неометано одвија.

Ова ауторка нуди алтернативно објашњење. Наиме, могуће је да процена насилне ситуације од стране посматрача (да ли је насилна ситуација заиста насилна или није) такође може утицати на одлуку појединца да ли ће се умешати у насилну интеракцију, тј. да ли ће бранити жртву насиља. Уколико посматрач процени да насилна интеракција није насиље, неће стати у одбрану жртве. У складу са Ајзеновим становиштем (Ajzen, 1991), Салмивалијева (Salmivalli, 2010) истиче да је за предвиђање понашања на основу ставова неопходно да особа буде изложена некој ситуацији. Међутим, други истраживачи истичу да су антисоцијални ставови снажан предиктор будућег делинквентног понашања (Simourd, Hoge, Andrews & Leschied, 1994). Могуће је да је предиктивна моћ ставова ограничена на теже облике насиља који укључују антисоцијално и делинквентно понашање.

Истраживања у којима су разматране релације између подржавајућих ставова према насиљу и антисоцијалних форми понашања указују на њихову позитивну везу у периоду адолесценције (Caravita, DiBlasio & Salmivalli, 2009; Juvonen, Graham & Schuster, 2003; Rodkin & Farmer, 2000). Овај резултат може бити објашњен потребом адолесцената да искажу бунт према социјалним нормама и вредностима, као и да испоље већи степен аутономије. Наиме, насилно и антисоцијално понашање су најчешће методе које адолесценти користе како би остварили наведене циљеве (Moffitt, 1993), што потврђује истраживање Пикуера и Брезине (Piquero & Brezina, 2001).

Иако је у великом броју истраживања потврђена претпоставка да особе са подржавајућим ставовима према насилном и антисоцијалном понашању чеће испољавају ове облике понашања (Boulton, Bucci & Hawker, 1999; Caravita, DiBlasio & Salmivalli, 2009; Gendreau, 1996; Goethem, Scholte & Wiers, 2010; Huesmann & Guerra, 1997; Juvonen, Graham & Schuster, 2003; Mills, Kroner & Hemmati, 2004; Rigby, 2005; Rodkin & Farmer, 2000; Tapper & Boulton, 2004; Wiklund *et al.*, 2014), постоје запажања која указују и на неке друге факторе који могу утицати на испољавање ових форми понашања. На пример, Ригби и Џонсон (Rigby & Johnson, 2006) сугеришу да у односу подржавајућих ставова према насиљу и склоности ка насиљу и агресиви, значајну улогу имају фактори социјализације: примарна породица, вршњачка група и образовни систем. Олвеус (Olweus, 2001) указује на могућност да су агресивно и насилно понашање резултат комбинације става и оријентације понашања. Он наводи четири врсте ставова (позитиван, неутралан, индиферентан или негативан) и две оријентације понашања (деловати или не деловати). Комбиновањем става и оријентације понашања особа реагује или не реагује насилно. Особе које имају позитивне (подржавајуће) ставове према насиљу, уколико одлуче да је потребно деловати, испољавају насиље према другима.

Проблем овог истраживања односи се на испитивање ефеката ставова према насиљу у предикцији склоности различитим облицима насилног понашања међу ученицима средњих школа. Притом, узете се у обзир модераторска улога пола и агресивности у испитивању ове предикције. У претходним истраживањима је показано да су пол и особина агресивност доследни чиниоци насилног понашања, бар када су у питању манифестни облици насиља, као што су физичко и вербално. Међутим, улога ставова према насиљу у обликовању насилне интеракције није сасвим јасна. Иако претходна истраживања упућују на повезаност позитивних ставова према насиљу са самим насилним понашањем, многи аутори истичу да ова веза није једнозначна и да на њу могу утицати како контекстуални, тако и диспозициони чиниоци. У овом истраживању је акценат на диспозиционом чиниоцу, тј. на особини агресивност која може обликовати однос става о насиљу и насилног понашања.

МЕТОД

Узорак и поступак

Узорак је чинило 643 ученика средњих школа из урбане средине (61,7% мушког пола) при чему је 33% похађало други разред, 31,1% трећи разред и 35,9% је похађало четврти разред (нису забележене полне разлике у односу на разред, $\chi^2(2, N=643)=0,04$, $p>,05$). Узорак је обухватио три гимназије и пет средњих стручних школа (економска, машинска, електротехничка, техничка и медицинска). Како је истраживање спроведено крајем календарске године, у истраживању нису учествовали ученици првог разреда, будући да је претпостављено да немају довољно искуства у интеракцији са другим ученицима из школе. Руководству школа је упућено писмо које је садржало податке о циљевима и реализаторима истраживања. Након што је добијена сагласност од школа, обучени анкетари су спровели истраживање за време школског часа, дакле испитана су цела одељења групно. Ученици су пре попуњавања упитника потписали сагласност за учешће уз информисање о циљевима истраживања и анонимности података.

Инструменти

Упитник вршњачког насиља и виктимизације – УВНВ (Dinić, Kodžopeljić i Sokolovska, 2014, према: Dinić i sar., 2014). УВНВ се састоји из два дела. Први део обухвата 14 ставки уз петостепени формат Ликертовог типа за одговарање (од 0 – *никада* до 4 – *неколико пута недељно*) којима се врши самопроцена учесталости физичког (лакше и јаче ударање, шутирање, започињање туче...), вербалног (исмевање, викање, вређање...) и релаци-

оног насилног понашања (сплеткарење, оговарање, намерно игнорисање некога...) (физичко: $n=7$, $\alpha=.87$, вербално: $n=3$, $\alpha=.77$, релационо: $n=4$, $\alpha=.68$). Други део садржи такође 14 ставки којима се врши самопроцена учесталости трпљења истих облика насиља (физичко: $\alpha=.83$, вербално: $\alpha=.77$, релационо: $\alpha=.74$). Процена је вршена у односу на претходну школску годину.

Упитник агресивности БОДХ (Dinić, Mitrović i Smederevac, 2014). БОДХ се састоји од 23 ставке уз које је приложена петостепена скала Ликертовог типа за одговарање (од 1 – *уопште се не слажем* до 5 – *у потпуности се слажем*). Упитник је настао на основу увида у заједничку структуру скала агресивности и пријатности из различитих модела личности, како психобиолошких, тако и психолексичких. Ставками се могу мерити четири фацете агресивности: 1. Бес, који се односи на афективни аспект агресивности, односно учестало доживљавање и испољавање беса које укључује недостатак бихејвиоралне контроле; 2. Осветољубивост, која представља склоност ка промишљеним осветничким подухватима, при чему постоји жеља да се други понизи и да му се врати чак несразмерно већа штета од оне која је доживљена или перципирана; 3. Доминација, која се односи на свадљивост у циљу остваривања супериорне позиције у односу на друге и 4. Хостилност, која се односи на нетрпељивост и непријатељски став према другима и укључује суптилније, тј. више индиректне и прикривене облике испољавања агресивности. У овом раду је коришћен укупан скор на упитнику као мера агресивности ($\alpha=.92$), како би се избегла мултиколинеарност у коришћеним анализама.

Упитник о насиљу – Д одељак – Скала ставова према насиљу (The Bully Survey – Part D – Bullying Attitudinal Scale: Swearer & Carry, 2003). Ова скала садржи 14 ајтема уз приложену петостепену скалу Ликертовог типа за одговарање (од 1 – *уопште се не слажем* до 5 – *у потпуности се слажем*). Већи скор на скали указује на подржавајући и позитиван став према насилницима и насиљу, тј. насилници се посматрају као популарни и пожељни за дружење, без намере да некога повреде, и насиље се не перципира као проблем за ученике, чак се оправдава и сматра пожељним за малтретиране ученике да „очврсну“. Иако се ставке односе на ставове и према насилницима и према насиљу, у даљем тексту ће бити употребљен назив ставови према насиљу. Поузданост скале износи $\alpha=.82$.

Анализа података

Најпре су замењени недостајући подаци над одговорима на примењеним упитницима помоћу EM алгоритма. Потом су израчунате корелације између испитиваних варијабли. Применом макроа PROCESS (Hayes, 2013) тестиран је ефекат модерираних модерација на следећи начин: предиктор

је био став према насиљу, а модератори су били пол и агресивност, док је критеријум била одређена форма насиља. С обзиром на то да је склоност ка одређеној форми насиља повезана са трпљењем истог облика насиља (Boulton & Hawker, 1997; Crick & Grotpeter, 1995; Dinić i sar., 2014; Olweus, 1994; Rivers & Smith, 1994; Whitney & Smith, 1993), у анализама су уведене варијабле виктимизације одређене форме као коваријабле, тј. њихов ефекат је држан под статистичком контролом. На овај начин се може стећи увид у предикцију склоности ка насилном понашању које не обухвата и искуства трпљења насиља. Све варијабле су претходно центриране.

РЕЗУЛТАТИ

Све корелације између ставова према насиљу, агресивности и различитих облика насиља су статистички значајне, и када се парцијализује ефекат виктимизације. Све корелације су ниског до умереног интензитета, при чему нешто вишу корелацију са ставовима према насиљу остварује физичко насиље, а са агресивношћу – вербално (Табела 1).

Тестирање модерираних модерација

На основу анализе модерираних модерација добијено је да је тростурка интеракција ставова према насиљу, пола и агресивности значајна само у случају физичког насиља (Табела 2). Другим речима, модераторски ефекат пола на релације ставова према насиљу и склоности ка физичком насиљу зависи од изражености агресивности. На основу Џонсон-Њуман тестирања значајности региона, добијено је да интеракција ставова према насиљу и пола остварује значајан ефекат на физичко насиље у случају када су скорови на агресивности просечни или изнад просека (изнад -10 вредности центрираног скор на БОДХ), што чини 53,59% испитаног узорка ученика. Младићи који имају умерене или у већој мери подржавајуће ставове према насиљу, а који уједно имају и израженију особину агресивност, пре ће бити склони физичком насиљу (График 1, доњи и средишњи оквир). С друге стране, младићи који имају позитивније ставове према насиљу, али који имају у мањој мери изражену агресивност, мање ће бити склони физичком насиљу (График 1, горњи оквир). Такође, младићи који имају мање подржавајуће ставове према насиљу мање ће бити склони физичком насиљу, без обзира на израженост агресивности. Девојке су, уопштено посматрано, мање склоне физичком насиљу, без обзира на ставове према насиљу и без обзира на ниво агресивности.

Табела 1: Корелације између (подржавајућих) ставова према насиљу, агресивности и форми насиља

СН	БОДХ	Физичко насиље		Вербално насиље		Релационо насиље		АС	СД
		r	r_{part}	r	r_{part}	r	r_{part}		
СН	1	,42**	,36**	,31**	,33**	,11**	,12**	2,15	0,64
БОДХ	1	,33**	,29**	,37**	,34**	,29**	,23**	2,62	0,68

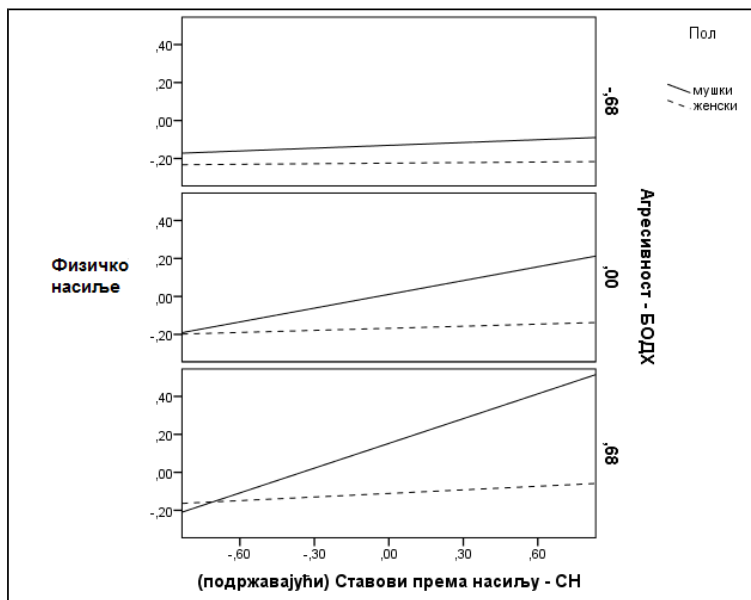
Легенда. ** $r < 0,01$; СН – (подржавајући) ставовипрема насиљу; БОДХ – агресивност; r – Пирсонов коефицијент корелације; r_{part} – коефицијент парцијалне корелације када се контролише ефекат исте форме виктимизације.

Табела 2: Ефекти ставова према насиљу, пола и агресивности на склоност различитим облицима насиља

	Физичко насиље	Вербално насиље	Релационо насиље
<i>R</i>	,68**	,60**	,46**
<i>R</i> ²	,47	,36	,21
Пол	-,18**	-,55**	,01
СН	,24**	,29**	,08
Пол x СН	-,21*	-,31*	-,18
БОДХ	,21**	,49**	,17**
СН x БОДХ	,28**	,14	,10
Пол x БОДХ	-,12	-,19	,12
Пол x СН x БОДХ	-,24*	-,14	-,13

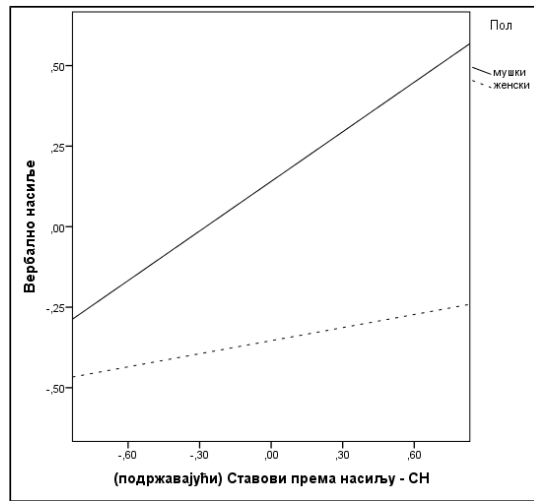
Легенда. * $p < .05$; ** $p < .01$; СН – (подржавајући) ставови према насиљу; БОДХ – агресивност. Склоност истим облицима виктимизације је уведена као коваријабла тј. држана је под статистичком контролом.

График 1: Интеракција ставова према насиљу, пола и агресивности на физичко насиље

За склоност ка вербалном насиљу добијена је значајна интеракција ставова према насиљу и пола. Ова интеракција показује да су младићи који имају позитивнији став према насиљу више склони вербалном насиљу, за разлику од младића који имају негативнији став према насиљу и девојака (График 2). Такође, значајан ефекат на вербално и релационо насиље остварује агресивност, у очекиваном позитивном смеру.

График 2: Интеракција ставова према насиљу и пола на вербално насиље

ДИСКУСИЈА

Основни резултат овог истраживања указује на то да однос подржавајућих ставова о насиљу и насилног понашања није једнозначан, и да зависи како од саме форме насилног понашања, тако и од предиспозиције за насилно понашање, тј. од особине агресивност. Ови налази пружају подршку ранијим запажањима у којима је показано да позитивни ставови према насиљу не воде директно насиљу, већ да овај однос зависи и од других фактора (Olweus, 2001; Rigby & Johnson, 2006).

У предикцији различитих форми насилног понашања, највећи проценат објашњене варијансе добијен је за физичко насиље. Физичко насиље је једина форма насиља чије манифестовање обликују ставови према насиљу, пол и агресивност. Прецизније, резултати сугеришу да младићи који одобравају насиље, али који уједно имају и агресивни потенцијал у виду изражене агресивности, представљају ризичну групу за испољавање физичког насиља. С друге стране, младићи који одобравају насиље, али који су ниско агресивни, мање су склони физичком насиљу.

Дакле, иако припадност мушком полу и позитиван став према насиљу и насилницима представљају ризичне факторе за склоност ка физичком насиљу, кључна детерминанта која доприноси испољавању насиља јесте особина агресивност. Може се претпоставити да младићи који имају подржавајући став према насиљу и који су уједно агресивнији, физички обрачун доживљавају као прихватљив начин решавања конфликта, реаговања на провокацију или остваривања неког циља, као што је нпр. статус у друштву. Може се направити паралела са истраживањем у којем је показано да насилни делинквенти перципирају антисоцијално понашање као „нормативно“ (Väfors Fritz, Wiklund, Kopsov, af Klinteberg & Ruchkin, 2008). Младићи који имају подржавајући став према насиљу, али који су мање агресивни, такође могу видети физичко насиље као адекватан облик решавања конфликта и остваривања неког циља, али за њих није карактеристично да реагују физичким насиљем. Могуће је да младићи који подржавају насиље, али су уједно и мање агресивни, прибегавају другачијим стратегијама решавања конфликта, или да се повлаче из конфликтне ситуације јер процењују да немају капацитета за агресивно реаговање. Сагледано у контексту Олвеусовог (Olweus, 2001) становишта да је насилно понашање комбинација става и оријентације, може се претпоставити да агресивност модулира бихејвиорални одговор на провокацију, односно оријентацију понашања (реаговати или не реаговати физички насилно), док ставови о насиљу евалуирају потенцијалне реакције (насилна реакција је адекватна/насилна реакција није адекватна).

У случају вербалног и релационог насиља предиспозиција за агресивно, тј. насилно понашање нема модераторску улогу, већ агресивност остварује допринос предикцији, независно од изражености преосталих предикторских варијабли. Добијено је да ће они, који имају агресивни потенцијал, чешће испољавати различите облике насиља, што је у складу са претходним истраживањима о агресивности као доминантном предиктору насилног и агресивног понашања (Anderson *et al.*, 2004; Barlett & Anderson, 2012; Gleason, Jensen-Campbell & Richardson 2004; Farrell *et al.*, 2014; Heaven, 1996). Будући да је у претходним истраживањима добијено да мушкарце карактерише више изражена особина агресивност тј. мање изражена пријатност (више у Mitrović i Trogrlić, 2014), треба поменути да је у овом раду добијено да однос агресивности и склоности ка вербалном и релационом насиљу не зависи од пола. Дакле, и младићи и девојке који имају више изражену агресивност чешће испољавају вербално и релационо насиље.

Резултати показују да у предикцији склоности ка вербалном насиљу значајну интеракцију остварују пол и ставови према насиљу. Младићи који имају позитивнији став према насиљу, чешће испољавају вербално насиље према другим ученицима у односу на младиће који имају негативнији став, и у односу на девојке. Притом, овај однос не зависи од

нивоа изражености агресивности, односно и мање агресивни младићи, и они који су више агресивни, уколико имају позитивне ставове према насиљу, чешће ће бити вербално насилни. Треба имати на уму да је вербално насиље доминантна форма насиља међу ученицима (Kodžopeljić, Smederevac i Čolović, 2010; Popadić, 2009), и то посебно међу мушкарцима (Popadić, 2009). Вербално насиље је форма насиља која је мање ризична по насилника. Стога, може се претпоставити да ће младићи који одобравају насиље пре прибегавати оваквом облику насиља због процене да ће тиме остварити жељени циљ, али да неће бити изложени ризику да буду мета физичких напада.

Да су младићи више склони директним облицима насиља, потврђују резултати бројних истраживања (Archer, Pearson & Westeman, 1988; Björkqvist, Lagerspetz & Kaukiainen, 1992; Crick & Grotpeter, 1995; Olweus, 1994; Popadić, 2009). Резултат о незначајним полним разликама у релационом насиљу је добијен и у ранијим истраживањима на адолесцентном узорку (Card *et al.*, 2008; Goldstein, Young & Boyd, 2008; Swearer, 2008), што се објашњава сазревањем и развојем социјалних вештина, најпре, код мушкараца. Стога не изненађује то што пол има ефекат на однос између ставова и директних облика насиља, као што су физичко и вербално, док на однос између ставова и релационог насиља нема значајан ефекат.

Важно је напоменути да претходна истраживања показују да мушкарци у већој мери одобравају насиље у односу на женски пол (Anderson, Benjamin, Wood, & Bonacci, 2006; Bardis, 1973; Nazar & Kouzekanani, 2007). Како су мушкарци у већој мери склони директним облицима насиља, као што је речено, није изненађујуће што на директне облике насиља значајну интеракцију управо остварују ставови према насиљу и пол. Међутим, резултати овог истраживања упућују на то да испољавање физичког насиља обликује и особина агресивност. Другим речима, може се издвојити група мушкараца који, иако имају подржавајуће ставове према насиљу, не испољавају насиље јер имају нижи агресивни потенцијал, тј. мање изражену особину агресивност.

Мушке вршњачке групе најчешће броје већи број чланова, немају јасно дефинисане границе и усмерене су на успостављање надмоћи над осталим члановима (Trbojević, Perišić, Lazić i Petrović, 2015), што може утицати на то да су мушкарци под већим социјалним притиском за остваривање своје позиције у друштву. Може се претпоставити да ће они који имају подржавајући став према насиљу пре бити склони да своју позицију моћи у друштву остваре преко насиља, док они који немају овакав став, пре ће прибегавати другим тактикама које не укључују насиље.

Склоност ка релационом насиљу значајно је повезана само са агресивношћу. Другим речима, релационом насиљу су подједнако склони и младићи и девојке, као и они који подржавају и који не подржавају

насиље. С обзиром на то, и имајући у виду да је проценат објашњене варијансе релационог насиља најнижи (око 20%), чини се да је за релационо насиље индикативнији другачији сет предиктора. Резултати истраживања у којима је разматран однос релационе форме насиља са другим релевантним карактеристикама, показују да механизми превладавања, емоционална регулација и социјална интелигенција имају важну пројективну улогу (Gower *et al.*, 2014; Polan, Sieving & McMorris, 2013). Дакле, могуће је да директни и индиректни облици насиља не могу бити подједнако објашњени истим детерминантама.

Имајући у виду да ставови према насиљу обликују на одређени начин насилно понашање, програми и превенције насиља могу профитирати уколико се усмере на мењање уверења о насиљу и насилницима. Један од таквих програма је Олвеусов програм превенције који подразумева три нивоа превенције: мере на нивоу школе, одељења и мере на индивидуалном нивоу (Olweus, Limber & Mihalic, 1999). Сваки од наведених нивоа обухвата промену ставова према насиљу, при чему је промена ставова у највећој мери заступљена на индивидуалном нивоу превенције. Овај ниво превенције обухвата рад са насилницима, жртвама насиља и са родитељима учесника у интервенцији жртва-насилник. Притом, основна порука примењене интервенције је: „ми не прихватамо насиље“ (Popadić, 2009). Такође, активна улога наставника требало би да буде разматрана у превенцији насиља. Важност улоге наставника у контексту вршњачког насиља је идентификована у ранијим истраживањима. На пример, реакција наставника на ученичко насиље, попут спремности да се помогне жртви насиља у конкретной ситуацији, повезана је са степеном насиља међу ученицима (Batsche & Knoff, 1994). Такође, и понашања наставника која нису директно повезана са ученичком насилном интеракцијом, као што је начин управљања одељењем, могу бити доведена у везу са степеном насиља у одељењу (Roland & Galloway, 2002). Едукација наставника и оснаживање њихових капацитета да адекватно реагују у ситуацијама у којима се јавља вршњачко насиље чини се као погодна стратегија за превенцију насиља. Адекватна улога наставника у превенцији вршњачког насиља представља подржавање антинасилног понашања, решавање конфликта и указивање на начине на које се може помоћи жртвама насиља. Такође, наставници би ученике који су посматрачи насиља требало да охрабре да спрече насиље када процене да се оно може догодити.

Напомена. Над истим подацима је извршена обрада у раду: Dinić, B., Sokolovska, V., Milovanović, I. i Oljača, M. (2014). Oblici i činioci školskog nasilništva i viktimizacije. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, God. 46, Br. 2, 399–424.

Коришћена литература

- Ajzen, I. (1988). *Attitudes, personality and behavior*. Chicago: Dorsey.
- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, Vol. 50, No. 2, 179–211.
- Anderson, C. A., Carnagey, N. L., Flanagan, M., Benjamin, A. J., Eubanks, J. & Valentine, J. C. (2004). Violent video games: Specific effects of violent content on aggressive thoughts and behavior. *Advances in Experimental Social Psychology*, Vol. 36, No. 4, 199–249.
- Anderson, C. A., Benjamin, A. J., Wood, P. K. & Bonnaci, A. M. (2006). Development and testing of the Velicer attitudes toward violence scale: Evidence for a four-factor model. *Aggressive Behavior*, Vol. 32, No. 2, 122–136.
- Archer, J. & Haigh, A. (1997). Do beliefs about aggressive feelings and actions predict reported levels of aggression? *British Journal of Social Psychology*, Vol. 36, No.1, 83–105.
- Archer, J., Pearson, N. & Westeman, K. (1988). Aggressive behavior of children aged 6–11: Gender differences and their magnitude. *British Journal of Social Psychology*, Vol. 27, No. 4, 371–384.
- Atria, M. & Spiel, C. (2003). The Austrian situation: Many initiatives, few evaluations. In P. Smith (Ed.), *Violence in schools: The response in Europe*. London: Routledge Falmer.
- Baldry, A. C. (2004). ‘What about bullying?’ An experimental field study to understand students’ attitudes towards bullying and victimisation in Italian middle schools. *British Journal of Educational Psychology*, Vol. 74, No. 4, 583–598.
- Bardis, P. D. (1973). Violence: Theory and quantification. *Journal of Political & Military Sociology*, Vol. 1, No. 1, 121–141.
- Barlett, C. P. & Anderson, C. A. (2012). Direct and indirect relations between the Big 5 personality traits and aggressive and violent behavior. *Personality and Individual Differences*, Vol. 52, No. 8, 870–875.
- Batsche, G. M. & Knoff, H. M. (1994). Bullies and their victims: Understanding a pervasive problem in the schools. *School Psychology Review*, Vol. 23, No. 2, 165–174.
- Bauman, S. & Del Rio, A. (2005). Knowledge and beliefs about bullying in schools: Comparing pre-service teachers in the Unites States and the United Kingdom. *School Psychology International*, Vol. 26, No. 4, 428–442.
- Björkqvist, K., Lagerspetz, K. M. J. & Kaukiainen, A. (1992). Do girls manipulate and boys fight? Developmental trends in regard to direct and indirect aggression. *Aggressive Behavior*, Vol. 18, No. 2, 117–127.
- Boulton, M. J. & Hawker, D. (1997). Verbal bullying: The myth of ‘sticks and stones’. In D. Tattum & G. Herbert (Eds.), *Bullying: Home, school and community* (pp. 53–63). London: Fulton.
- Boulton, M. J., Trueman, M. & Flemington, I. (2002). Associations between secondary school pupils’ definitions of bullying, attitudes towards bullying, and tendencies to engage in bullying: Age and sex differences. *Educational Studies*, Vol. 28, No. 4, 353–370.
- Boulton, M. J., Bucci, E. & Hawker, D. D. S. (1999). Swedish and English secondary school pupils’ attitudes towards, and conceptions of bullying: Concurrent links with bully/victim involvement. *Scandinavian Journal of Psychology*, Vol. 40, No. 4, 277–284.
- Caravita, S., DiBlasio, P. & Salmivalli, C. (2009). Unique and interactive effects of empathy and social status on involvement in bullying. *Social Development*, Vol. 18, No. 1, 140–163.
- Card, N., Stucky, B., Sawalani, G. & Little, T. (2008). Direct and indirect aggression during childhood and adolescence: A meta-analytic review of gender differences, intercorrelations, and relations to maladjustment. *Child Development*, Vol. 79, No. 5, 1185–1229.
- Costa, P. T. & McCrae, R. R. (1991). Facet scales for agreeableness and conscientiousness: A revision of the NEO personality inventory. *Personality and Individual Differences*, Vol. 12, No. 9, 887–898.

- Craig, W. M. & Harel, Y. (2004). Bullying, physical fighting and victimization. In C. Currie, C. Roberts, A. Morgan, R. Smith, W. Settertobulte, O. Samdal & V. Barnekow Rasmussen (Eds.), *Young people's health in context. Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study: International report from the 2001/2002 survey. Health policy for children and adolescents*, No. 4 (pp. 133–144). Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.
- Craig, W. M., Henderson K. & Murphy, J. G. (2000). Prospective teachers' attitudes toward bullying and victimization. *School Psychology International*, Vol. 21, No. 1, 5–21.
- Crick, N. R. & Grotpeter, J. K. (1995). Relational aggression, gender, and social psychological adjustment. *Child Development*, Vol. 66, No. 3, 710–722.
- Dinić, B., Mitrović, D. i Smederevac, S. (2014). Uпитnik BODH (Bes, Osvetlojubivost, Dominacija, Hositlnost): Novi upitnik za procenu agresivnosti. *Primenjena psihologija*, Vol. 7, Br. Dodatak, 297–324.
- Dinić, B., Sokolovska, S., Milovanović, I. i Oljača M. (2014). Oblici i činioci školskog nasilništva i viktimizacije. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, God. 46, Br. 2, 399–424.
- Farrell, A. H., Cioppa, V. D., Volk, A. A. & Book, A. (2014). Predicting bullying heterogeneity with the HEXACO model of personality. *International Journal of Advances in Psychology*, Vol. 3, No. 2, 30–39.
- Fry, D. (1992). Female aggression among the Zapotec of Oaxaca, Mexico. In K. Bjorkqvist & P. Niemela (Eds.), *Of mice and women: Aspects of female aggression* (pp. 187–199). San Diego, Ca: Academic Press.
- Fry, D. P. & Hines, N. (1993). *Sex differences in indirect and direct aggression in Argentina*. Paper presented at the third European Congress of Psychology, Tampere, Finland, July 4–9.
- Galen, B. R. & Underwood, M. K. (1997). A developmental investigation of social aggression among children. *Developmental Psychology*, Vol. 33, No. 4, 589–600.
- Gašić-Pavišić, S. (2004). Mere i programi za prevenciju nasilja u školama. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, God. 36, Br. 2, 168–187.
- Gendreau, P. (1996). Offender rehabilitation: What we know and what needs to be done. *Criminal Justice and Behavior*, Vol. 23, No. 1, 144–161.
- Gleason, K. A., Jensen-Campbell, L. A. & Richardson, D. S. (2004). Agreeableness as a predictor of aggression in adolescence. *Aggressive Behavior*, Vol. 30, No. 1, 43–61.
- Goethem, A., Scholte, R. & Wiers, R. (2010). Explicit and implicit bullying attitudes in relation to bullying behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology*, Vol. 38, No. 6, 829–842.
- Goldstein, S., Young, A. & Boyd, C. (2008). Relational aggression at school: Associations with school safety and social climate. *Youth Adolescence*, Vol. 37, No. 4, 641–654.
- Gower, A. L., Shlafer, R. J., Polan, J., McRee, A. L., McMorris, B. J., Pettingell, S. L., et al. (2014). Brief report: Associations between adolescent girls' social-emotional intelligence and violence perpetration. *Journal of Adolescence*, Vol. 37, No. 1, 67–71.
- Heaven, P. C. L. (1996). Personality and self-reported delinquency: Analysis of the "Big Five" personality dimensions. *Personality and Individual Differences*, Vol. 20, No. 1, 47–54.
- Horne, A., Stoddard, J. & Bell, C. (2007). Group approaches to reducing aggression bullying in school. *Group dynamics: Theory, research, and practise*, Vol. 11, No. 4, 262–271.
- Huesmann, L. R. & Guerra, N. G. (1997). Children's normative beliefs about aggression and aggressive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 72, No. 2, 408–419.
- Hayes, A. F. (2013). *An introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach*. New York: Guilford Press.
- Ivarsson, T., Broberg, A., G., Arvidsson, T. & Gillberg, C. (2005). Bullying in adolescence: Psychiatric problems in victims and bullies as measured by the Youth Self Report (YSR) and the Depression Self-Rating Scale (DSRS). *Nordic Journal of Psychiatry*, Vol. 59, No. 5, 365–373.

- Juvonen, J., Graham, S. & Schuster, B. (2003). Bullying among young adolescents: The strong, weak, and troubled. *Pediatrics*, Vol. 112, No. 6, 1231–1237.
- Kodžopeljić, J., Smederevac, S. i Čolović, P. (2010). Razlike u učestalosti i oblicima nasilnog ponašanja između učenika srednjih i osnovnih škola. *Primenjena psihologija*, Vol. 4, Br. 4, 289–305.
- Lagerspetz, K. M. J., Bjorkqvist, K. & Peltonen, T. (1988). Is indirect aggression typical of females? Gender differences in aggressiveness in 11-12-year-old children. *Aggressive Behavior*, Vol. 14, No. 6, 303–315.
- Marcus, R. E. (2007). *Aggression and violence in adolescence*. New York: Cambridge University Press.
- Mills, J. F., Kroner, D.G. & Hemmati, T. (2004). The Measures of Criminal Attitudes and Associates (MCAA): The prediction of general and violent recidivism. *Criminal Justice and Behavior*, Vol. 31, No. 6, 717–733.
- Mitrović, D. i Trogrlić, A. (2014). *Psihologija polnih razlika i sličnosti*. Beograd: Sinapsa edicije d.o.o.
- Moffitt, T. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, Vol. 100, No. 4, 674–701.
- Nansel, T. R., Overpeck, M., Pilla, R. S., Ruan, W. J., Simons-Morton, B. & Scheidt, P. (2001). Bullying behaviors among U.S. youth – prevalence and association with psychosocial adjustment. *Journal of American Medical Association*, Vol. 285, No. 16, 2094–2100.
- Nazar, F. & Kouzekanani, K. (2007). Attitudes towards violence against women in Kuwait. *Middle East Journal*, Vol. 61, No. 4, 641–654.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Oxford: Blackwell.
- Olweus, D. (1994). Annotation: Bullying at school: Basic facts and effects of a school based intervention program. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, Vol. 35, No. 7, 1171–1190.
- Olweus, D. (2001). *Olweus' core program against bullying and antisocial behavior: A teacher handbook*. Bergen, Norway: Author.
- Olweus, D., Limber, S. P. & Mihalic, S. (1999). *The bullying prevention program: Blueprints for violence prevention*, Vol. 10. Boulder, CO.: Center for the Study and Prevention of Violence.
- Piquero, A. R. & Brezina, T. (2001). Testing Moffitt's account of adolescence-limited delinquency. *Criminology*, Vol. 39, No. 2, 353–370.
- Popadić, D. (2009). *Nasilje u školama*. Beograd: Institut za psihologiju.
- Popadić, D., Plut, D. i Pavlović, Z. (2014). *Nasilje u školama u Srbiji – analiza stanja od 2006. do 2013. godine*. Beograd: Institut za psihologiju i UNICEF.
- Polan, J. C., Sieving, R. E. & McMorris, B. J. (2013). Are young adolescents' social and emotional skills protective against involvement in violence and bullying behaviors? *Health Promotion Practice*, Vol. 14, No. 4, 599–606.
- Rigby, K. (2005). Why do some children bully at school? The contributions of negative attitudes towards victims and the perceived expectations of friends, parents and teachers. *School Psychology International*, Vol. 26, No. 2, 147–161.
- Rigby, K. & Johnson, B. (2006). Expressed readiness of Australian schoolchildren to act as bystanders in support of children who are being bullied. *Educational Psychology*, Vol. 26, No. 3, 425–440.
- Rigby, K. & Slee, P. T. (1991). Bullying among Australian school children: Reported behavior and attitudes toward victims. *Journal of Social Psychology*, Vol. 131, No. 5, 615–627.
- Rivers, I. & Smith, P. K. (1994). Types of bullying behavior and their correlates. *Aggressive Behavior*, Vol. 20, No. 5, 20–56.
- Rodkin, P. & Farmer, T. (2000). Heterogeneity of popular boys: Antisocial and prosocial configurations. *Developmental Psychology*, Vol. 36, No. 1, 14–24.

- Roland, E. & Galloway, D. (2002). Classroom influences on bullying. *Educational Research*, Vol. 44, No. 3, 299–312.
- Salmivalli, C. (2010). Bullying and the peer group: A review. *Aggression and Violent Behavior*, Vol. 5, No. 2, 112–120.
- Simourd, D. J., Hoge, R. D., Andrews, D. A. & Leschied, A. W. (1994). An empirically-based typology of male young offenders. *Canadian Journal of Criminology*, Vol. 36, No. 4, 447–461.
- Smith, D. J., Schneider, B. H., Smith, P. L. & Ananiadou, K. (2004). The effectiveness of whole-school antibullying programs: A synthesis of evaluation research. *School Psychology Review*, Vol. 33, No. 4, 547–560.
- Sokolovska, V., Dinić, B. i Marinković, D. (2015). Nasilništvo i viktimizacija kod učenika srednjih škola: efekti perioda ispitivanja, pola, razreda i uspeha. *Teme*, Vol. 39, Br. 2, 617–630.
- Swearer, S. M. (2008). Relational aggression: Not just a female issue. *Journal of School Psychology*, Vol. 46, No. 6, 611–616.
- Swearer, S. M. & Cary, P. T. (2003). Perceptions and attitudes toward bullying in middle school youth: A developmental examination across the bully/victim continuum. *Journal of Applied School Psychology*, Vol. 19, No. 2, 63–79.
- Tapper, K. & Boulton, M. J. (2004). Sex differences in levels of physical, verbal, and indirect aggression amongst primary school children and their associations with beliefs about aggression. *Aggressive Behavior*, Vol. 30, No. 2, 123–145.
- Trbojević, J., Perišić, N., Lazić, M. i Petrović, J. (2015). Predikcija direktne i indirektno agresivnosti na osnovu pola i temperamenta kod učenika prvog razreda osnovne škole. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, Vol. 47, Br. 1, 81–108.
- Väfors Fritz, M., Wiklund, G., Kopsov, R. A., af Klinteberg, B. & Ruchkin, V. V. (2008). Psychopathy and violence in juvenile delinquents. What are the associated factors? *International Journal of Law and Psychiatry*, Vol. 31, No. 3, 272–279.
- Vaughan, G. & Hogg, M. (2008). *Introduction to social psychology (5th Edition)*. Frenchs Forest, NSW: Pearson Education Australia.
- Wiklund, G., Ruchkin, V. V., Kopasov, R. A. & Af Klinteberg, B. (2014). Pro-bullying attitudes among incarcerated juvenile delinquents: Antisocial behavior, psychopathic tendencies and violent crime. *International Journal of Law and Psychiatry*, Vol. 37, No. 3, 281–288.
- Whitney, I. & Smith, P. K. (1993). A survey of the nature and extent of bullying in junior: Middle and secondary schools. *Educational Research*, Vol. 35, No. 1, 3–25.

Примљено 29.07.2015; прихваћено за штампу 05.12.2015.

Milan Oljača, Bojana Dinić and Valentina Sokolovska
THE EFFECTS OF ATTITUDES TOWARDS VIOLENCE
ON VIOLENT BEHAVIOUR AMONG SECONDARY SCHOOL STUDENTS:
MODERATION BY GENDER AND AGGRESSIVENESS

Abstract

The aim of this research was to explore the effects of attitudes towards violence on different forms of violence behaviour among secondary school students. The moderator roles of gender and aggressiveness in relationships between attitude and violence were also tested. The Bullying Attitudinal Scale, the Peer Violence and Victimization Questionnaire (PVVQ), and the Aggressiveness questionnaire AVDH were administered on the sample of 643 second- to fourth-grade secondary school students from urban area (61.7% boys)grade. The results have shown that among boys more positive attitudes towards violence had significant effect on direct violence forms – physical and verbal, but that it depended on aggressiveness whether violence would be manifested as physical. Namely, the boys with more positive attitudes towards violence, who, at the same time, scored higher on aggressiveness, were more prone to physical violence. Unlike them, the boys with more positive attitudes towards violence but with lower aggressiveness were less prone to physical aggression. In the case of verbal violence, it has been shown that boys with more positive attitudes towards violence were more prone to verbal violence, regardless of aggressiveness. Aggressiveness had a unique contribution to the prediction of verbal violence and only a significant effect in the prediction of relational violence. The importance of changing the attitudes towards violence in the context of violence prevention is discussed.

Key words: violence forms, attitudes towards violence, aggressiveness, gender.

Милан Оляча, Бояна Динић и Валентина Соколовская
ЭФФЕКТЫ МНЕНИЙ О НАСИЛИИ
НА НАСИЛЬСТВЕННОЕ ПОВЕДЕНИЕ УЧАЩИХСЯ СРЕДНИХ ШКОЛ:
МОДЕРАТОРСКАЯ РОЛЬ ПОЛА И АГРЕССИВНОСТИ

Резюме

Цель данного исследования – выявить эффекты мнений о насилии на различные формы насильственного поведения учащихся средних школ. При исследовании данного соотношения тестировались модераторские эффекты пола и агрессивности. Учащимся 2-ых, 3-их и 4-ых классов средних школ из городской среды (643 ученика, 61,7% мужского пола) были заданы: Вопросник о насилии сверстников и виктимизации – УВНВ, Шкала мнений о насилии и Вопросник о агрессивности БОДХ. Результаты показывают, что у юношей положительные мнения о насилии имеют значительный эффект на прямые формы насилия – физическое и вербальное, однако, проявится ли насилие в физической форме, зависит от уровня агрессивности. В частности, юноши, которые больше поддерживают насилие и которым одновременно присуще более выраженное свойство агрессивности, будут проявлять большую степень склонности к физическому насилию. В отличие от них, юноши, одобряющие насилие, у которых агрессивный потенциал слабо выражен, будут менее склонны к физическому насилию. В связи с вербальным насилием, исследование показало, что большую склонность к нему проявляют юноши, которым присуще положительное мнение о насилии, однако, данное соотношение не зависит от степени выраженности агрессивности. В предикции вербального насилия агрессивность также имеет значительный эффект, однако, это не относится ко взаимодействию агрессивности и мнений. На склонность к реляционному насилию воздействует только агрессивность. В работе рассматривается значение изменения мнений о насилии в контексте превенции насильственного поведения.

Ключевые слова: формы насилия, мнения о насилии, агрессивность, пол.